

NEVŞEHİR'DE OSMANLI DÖNEMİ ÇEŞMELERİ OTTOMAN PERIOD FOUNTAINS IN NEVSEHIR

DOI: 10.33404/anasay.1160303

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article^{1*}

Adem SEVİM*- Zerrin KÖŞKLÜ**

ÖZ

Tarih öncesi çağlardan beri yerleşim yeri olan Nevşehir bu coğrafyada yaşamış uygarlıklar ve bırakmış olduğu eserler bakımından oldukça dikkat çekicidir. Özellikle Nevşehirli Damat İbrahim Paşanın sadrazam olmasıyla birlikte önemli yapılarla adeta ihya edilmiştir. Bu yapılar arasında bulunduğu cepheyi hareketlendiren, bir başka yapıyı mimari açıdan tamamlayan ve nihayetinde halkın su gereksinimini karşılayan çeşmeler de önemli bir yer tutmaktadır.

Bu çalışma XVIII. ve XIX. yüzyıl Osmanlı dönemi çeşmelerinden seçili on üç örneği kapsamaktadır. İncelenen çeşmeler büyük ölçüde özgünlüğünü kaybetmiş ve günümüze bir bütün olarak ulaşmamıştır. Nevşehir çeşmeleri

1- Makale Geliş Tarihi: 10. 08. 2022 Makale Kabul Tarihi: 17. 11. 2022

* Bu makale Adem Sevim'in "Nevşehir ve İlçelerindeki Çeşme Mimarisi" adlı Yüksek Lisans Tez çalışmasının bir bölümünün yeniden değerlendirilmesi ile oluşturulmuştur.

* Arş. Gör. Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türk İslam Sanatları ABD, adem.sevim@bozok.edu.tr, **ORCID ID** <https://orcid.org/0000-0002-0394-781X>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türk İslam Sanatları ABD, zkosklu@atauni.edu.tr **ORCID ID** <https://orcid.org/0000-0002-6681-0589>.

bağımlı ya da bağımsız olarak yapılmıştır. Cephe düzenlemesi açısından tüm çeşmeler tek cepheli ve dikdörtgen bir kütleye sahiptir. Çeşmelerde cephe kompozisyonunun önemli bir belirleyicisi olan kemerler sivri kemer, yuvarlak kemer ve nişsiz düz cepheli olmak üzere üç tipte ele alınmıştır. İncelenen çeşmelerde kemerler iki yanda sütun ya da payeler üzerine oturtulmuştur. Nevşehir çeşmelerinin saçak kısmı genellikle günümüze ulaşmamıştır. Bazı çeşmelerin üzeri ise üçgen alınlıklarla belirlenmiştir. Nevşehir çeşmelerinde Nevşehir taşı (sarı taş) ya da kepez olarak bilinen bir taş cinsi kullanılmıştır. Taşın açık ve koyu renklerinin birlikte kullanılması beraberinde iki renkli bir taş işçiliğini de getirmiştir. İncelenen çeşmelerde tek parça taştan oyularak yapılmış su tekneleri bulunmaktadır. Çeşme nişlerinin alınlıklarında tas nişleri yoktur. Çeşmeler genellikle tek lülelidir. Çeşmelere madalyon, kabara ve rozetler ile çarkıfelek ve stilize geometrik biçimlerden oluşturulan bir bezeme uygulanmıştır. Bu bezemeler ampir ve eklektik üslup esintileri ile biçimlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Osmanlı, Mimari, Çeşme, Ampir Üslup

ABSTRACT

Nevşehir where has been a settlement since prehistoric times, is quite striking in terms of the civilizations that lived in this region and the works that they left behind. Historical monuments of different religious and ethnic cultures built in Nevşehir and its surrounding area give an idea to the researchers about the historical texture of the province. Especially, Nevşehirli Damat İbrahim Pasha after becoming the Grand Vizier renovated Nevşehir Province with important structures. Most of these structures have been studied by contemporary researchers, but there is no detailed study about the fountains that seem to disappear when compared to other structures. The fountains, which are the most artistic constructions of Turkish-Islamic water architecture reflect the features of the era when they were built with plan-architectural arrangements and decorative features. Fountains show how the Turkish culture gives importance to the hygiene and the generosity.

This article aims to reveal thirteen Ottoman era fountain examples which were built in XVIII. and XIX. centuries. The fountains which are examined have largely lost their originality and have not reached the present day as a

whole. Fountains, water, collected from a reservoir or pipes bringing tress or tap, marble, stone or similar materials, made public off the water intake sites. Moreover, they are relatively small arthistic structures which reflect aesthetic quality of the era, bring movement to squares, complete aesthetically other architectures, and supply water requirements of citizens. In these purposes, 17 fountains constructed in Nevşehir. Fountains, that place in the Nevşehir district, do not have intense embellishment. In almost all of them, pointed or round arches had been used. In Nevşehir fountains, cut stone structures are intensively used, while marble is relatively less used.

Keywords: Nevşehir, Ottoman, Architecture, Fountain, Turk-Islamic Art.

Giriş

İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak bölümünde Kapadokya olarak bilinen bölgede bulunan Nevşehir, coğrafi konumu ve önemli ticaret yolları üzerinde yer almasıyla tarih boyunca önemini korumuştur. Romalıların, İranlıların ardından VII. yüzyıldan itibaren Arapların hâkimiyetine geçen bölge, Malazgirt Zaferinden sonra Selçukluların eline geçmiş ve Osmanlı döneminde Muşkara ismiyle anılmıştır. Daha sonra Damat İbrahim Paşa'nın sadrazam olmasıyla birlikte önemli bir yerleşim haline gelen bölgeye "Nevşehir" ismi verilmiştir. Damat İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra Nevşehir Karaman Eyaletinin Niğde Sancağına bağlanmış, daha sonra mutasarrıflık olmuş, Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla birlikte 20 Temmuz 1954'te il olmuştur (Bilge, 1966, s. 37; Gül, 2014, s. 156; Şahin, 2007, s. 64; Gökhan & Şendil, 2015, s. 140; Halaç & Eranıl, 2018, s. 763).

Nevşehir'de Damat İbrahim Paşa döneminden itibaren büyük gelişim gösteren inşaa faaliyetleri içerisinde su yollarının geliştirilmesi, yeni su kaynaklarının temin edilmesi ve çeşmelerin yapılması önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada Nevşehir çeşmelerinden geç Osmanlı döneminde inşaa edilen seçili on üç örnek üzerinde durulmuştur. Bu çeşmeler Nevşehir'in ilk yerleşim alanı olan kale çevresinde (Erpek, Kavalçalan & Uyar, 2021, s. 19,170) bulunan mahallelerde birbirlerine yakın olarak konumlandırılmıştır.

2012 yılında “Nevşehir Kalesi ve Çevresi Kentsel Dönüşüm Projesi” kapsamında bu alanda büyük bir değişim başlamış, bu kapsamda 2014 yılında Nevşehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından belirlenen 70 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı içerisinde on altısı çeşme yapısı olarak kayıt altına alınmıştır (Halaç & Eranıl, 2018, s. 764). 2017 yılına ait makalede Osmanlı dönemine ait on beş çeşmenin adı geçmektedir (Arslan & Şikoğlu, 2017, s. 483). 2015 yılında Kentsel Dönüşüm Projesi uygulaması esnasında ortaya çıkarılan yeraltı şehri ve Nevşehir Kalesi ve çevresinde yürütülen çalışmalarla gündeme getirilen çeşmelerden Şekerci Çeşmesinin restorasyonu 2021 yılında tamamlanmıştır. Restore edilen Şekerci Çeşmesi dışında incelenen diğer bütün çeşmeler yıkık vaziyette ya da son derece bakımsız durumdadır. Alay Bey, Zöhtü, Cici Baba, Kütüklü, Mehmet Ağa, Tahta Camii ve Kurtlu Çeşmeleri büyük ölçüde özgünlüğünü kaybetmiş, günümüze bütün olarak ulaşamamıştır. Hacı Osman Ağa, Harman, Andız, Yukarı Çeşmeleri ise daha az kayıpla bütünlüğünü muhafaza etmektedir.

1. Nevşehir Çeşmeleri

1.1. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi

Nar Beldesi Demirli Kapı Caddesinde Kayacı Sokağında yer alır (Foto.1). Çeşme kitabesine göre, Sadr-i Âli'nin Kethüdası, Mehemed'in oğlu Hacı Osman Ağa (Başol & Çam, 2012, s. 102) tarafından, 1135 H./ 1723 M. yılında yaptırılmıştır. Çeşme nişini belirleyen yuvarlak kemerin hemen üzerinde üç satırdan oluşan kitabe yer alır (Foto.2).

Kitabe metni şu şekildedir:

Sahibul hayrat vel hasenât el- hac

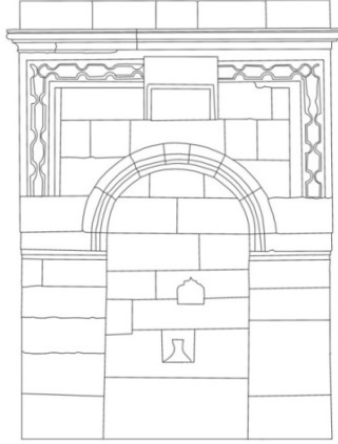
Hacı Osman Ağa İbn-i Mehemed Kethüda-i haneyi

Pir Hazret Sadr-i Âli sene 1135

Fotoğraf 1-2: Hacı Osman Ağa Çeşmesi ve Kitabesi

Çeşme düşey dikdörtgen şeklinde tek yüzlü bir duvar çeşmesidir (Çizim 1). Yuvarlak kemerli bir nişe sahip olan çeşmenin iki yanında dinlenme sekilerine yer verilmiştir. Çeşme nişini belirleyen yuvarlak kemer, iç içe dört silmeden oluşmaktadır. Çeşmenin kemer üzengi hattında taşlar profilli olarak verilmiştir.

Çizim 1: Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi

Su teknesinin hemen üzerinde suyun akması için bir oyuk, bu oyuğun üzerinde de dekoratif kemerli bir tas nişi görülmektedir. Kemerin üzerinde dikdörtgen şeklinde bir mermer levhadan ibaret olan kitabeye yer verilmiştir. Çeşmenin saçak kısmı cepheden öne ve yanlara doğru taşınılıdır. Saçak kısmında üç silme kuşağı bulunmaktadır. Bu silmelerden en üstteki düz profilli, ortadaki

yarım silindir profilli, en alttaki ise iç bükey profilli olarak tamamlanmıştır. Saçak kısmının üstü arka cepheye doğru meyilli bir şekilde sonlandırılmıştır. Çeşme dikdörtgen formlu bir su teknesine sahiptir (Foto.3). Açık ve koyu Nevşehir taşından (sarı taş) inşa edilen çeşmenin suyu akmamaktadır.

Çeşme cephesini üç yönden sınırlandıran kartuş geçmelerle oluşturulan bordür, bezeme bakımından tek detaydır (Foto.4).

Fotoğraf 3-4: Hacı Osman Ağa Çeşmesi ve Bezeme Detayı

1.2. Alay Bey Çeşmesi

Tahta Camii Mahallesinde Alay Bey Sokak ile Dolapoğlu Sokağın kesiştiği noktada yer alır (Foto.5). Bugün yerinde olmayan (Foto.6) beş satırlık çeşme kitabesine göre 1277 H./ 1822 M. yılında yaptırılmıştır. Kitabe metni şu şekildedir (Dinleyen, 2008, s. 104):

Dilâ bu çeşme-i dîlcûya zemzem de desem câiz

Halâvette letâfette bû Kevser de desem câiz

Safâbahş eyler atşâna bürudettir lâi-i âsân

Musaffâdan dem vurdu âb-ı tesnîm de desem câiz

Livây-ı Aksaray miralayı eyledi inşâ
Sehâvette ona hâtem-i tabîat de desem câiz

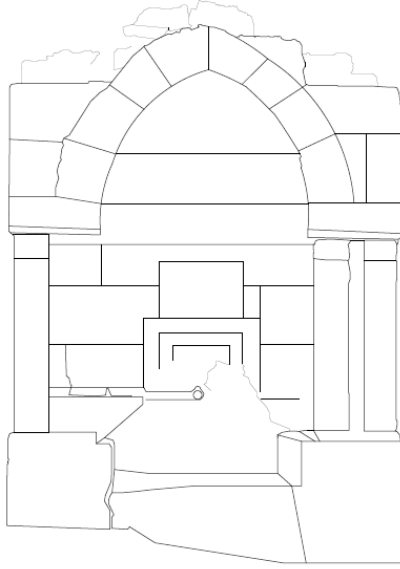
Bu su gibi olaa cârî niyâzım çeşme-i bahtı
Bu âsâr-ı cemîle hayr-ı ekber de desem câizz

Bu sudan nûş eden Fâzıl pesend eyler târihin
Hüsey'n'in ayn-ı şehidine mükerrer de desem câizi.

Fotoğraf 5-6: Alay Bey Çeşmesi ve Kitabe Yeri

Orijinalde tek yüzlü bir duvar çeşmesi iken sonradan bitişik olduğu evin yıkılmasıyla bağımsız hale gelmiştir. Düşey dikdörtgen bir blok halindeki çeşme sivri kemerli bir nişe sahiptir. Çeşme nişini belirleyen sivri kemer iki yanda ikişer paye üzerine oturtulmuştur. Bu payelerden biri günümüze ulaşmamıştır. Payelerin alt kısmı iri blok taşlarla belirlenmiştir. İç içe silmelerle belirlenen ayna taşının sadece üst kısmı mevcuttur. Ayna taşının kopan parçaları ve beton ile yapılan müdahaleler özgünlüğünü kaybetmesine neden olmuştur. Ayna taşının üzerindeki kitabelik bölümü de günümüzde boştur (Çizim 2). Eski fotoğraflarında sivri kemerin iki yanında birer rozetin yer aldığı ancak rozetler ile çeşmenin üst kısmının da yıkıldığı görülmektedir. Tek lüleli çeşmenin önünde su teknesi bulunmaktadır. Açık ve koyu Nevşehir taşından (sarı taş) inşa edilen çeşme işlevini kaybetmiştir.

Çizim 2: Alay Bey Çeşmesi

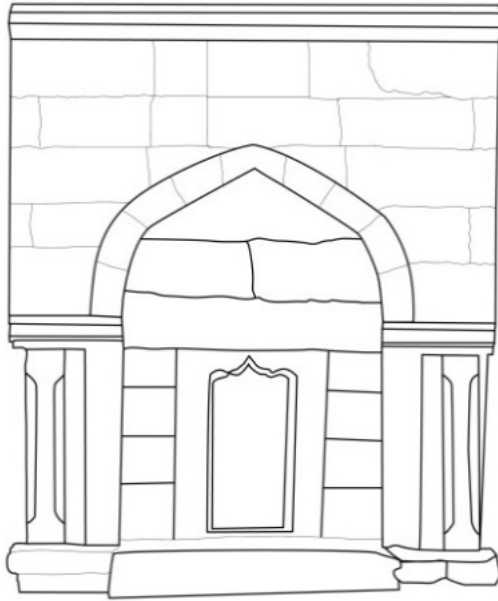
1.3. Harman (Halil Bey) Çeşmesi

Vaiz Osman Hoca Sokağında yer alır (Foto.7). Kitabesi olmayan çeşmenin özellikleri XIX. yüzyıla uygun düşmektedir. Çeşmenin sivri kimeri üzerinde Latin harflerle yazılmış mermer onarım kitabesinde “Halil Bey Hayratı 1993” yazmaktadır.

Bir evin avlu duvarına bitişik konumda inşa edilen yapı tek yüzlü bir duvar çeşmesidir. Dikdörtgen bir blok halindeki çeşme sivri kemerli bir niş sahiptir. Kemer üzengi hattında ve saçak kısmında profilli taşlar kullanılmıştır (Çizim 3). Çeşme nişini belirleyen sivri kemer iki renkli taş işçiliği ile dikkat çekmektedir (Foto.8). Çeşmenin sivri kimeri iki yanda köşeleri pahlı ikişer paye üzerine oturtulmuştur. Çeşmenin ayna taşı dekoratif kemerle belirlenmiş ve içerisine tek lüle yerleştirilmiştir. Çeşmenin önünde bir su teknesi olup, etrafı sıvanmıştır. Açık ve koyu Nevşehir taşından (sarı taş) inşa edilen çeşme işlevini kaybetmiştir.

Fotoğraf 7-8: Harman (Halil Bey) Çeşmesi

Çizim 3: Harman (Halil Bey) Çeşmesi

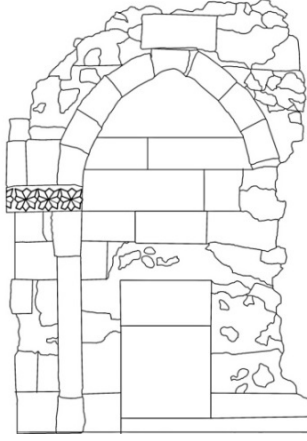
1.4. Zöhtü (Seferci) Çeşmesi

Uzunbayır Sokakta bulunmaktadır (Foto.9). Kitabesi olmayan çeşmenin özellikleri XIX. yüzyıla uygun düşmektedir.

Fotoğraf 9- 10: Zöhtü (Seferci) Çeşmesi

Çeşme düşey dikdörtgen şeklinde tek yüzlü bir duvar çeşmesidir (Çizim 4). Harabe halinde olan ve günümüze kısmen ulaşan çeşme sivri kemerli bir nişe sahiptir. İki renkli taş işçiliği yansıtan çeşme nişini belirleyen sivri kemer iki yanda ikişer sütuna oturmaktadır. Yüzeysel işlenmiş ters üçgenlerle oluşturulan başlıkları ve bombeli kaideleri olan sütunlardan sadece biri günümüze ulaşmıştır. (Foto.10). Çeşme nişini belirleyen sivri kemer üç silme ile hareketlendirilmiştir. Kemer üzengi hattında sekiz kollu yıldızlardan oluşan bir bezeme dikkat çekmektedir. Dikey dikdörtgen formlu ayna taşı bezemesiz olup üzerinde lüleye yer verilmiştir. Eski fotoğraflarında önünde bir su teknesinin olduğu görülebilmektedir. Açık ve koyu Nevşehir taşından (sarı taş) inşa edilen, üzeri harap vaziyette olan çeşme işlevini de kaybetmiştir.

Çizim 4: Zöhtü (Seferci) Çeşmesi

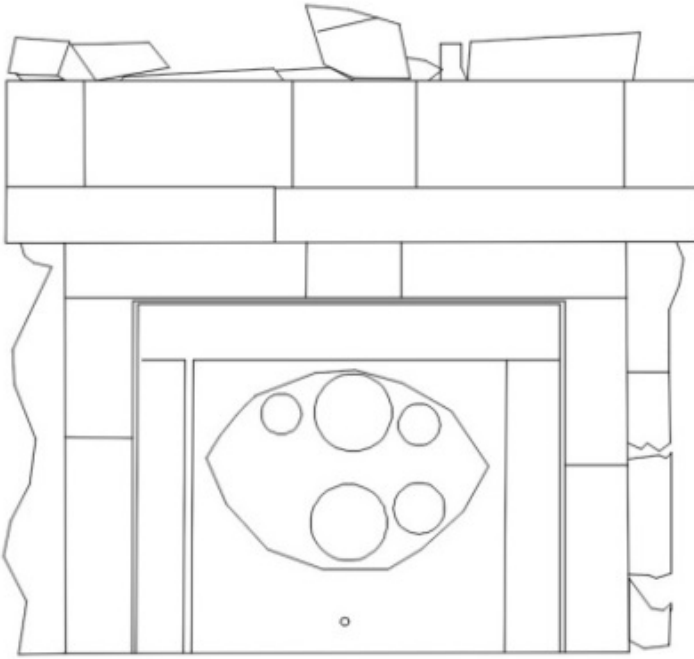
1.5. Cici Baba Çeşmesi

Dere Mahallesi Nafiz İncekara Caddesi (Eski Niğde Yolu) üzerinde bulunmaktadır (Foto.11). Kitabesi olmayan çeşmenin mimari ve süsleme özellikleri XIX. yüzyıla uygun düşmektedir.

Fotoğraf 11-12: Cici Baba Çeşmesi ve Bezeme Detayı

Çeşme tek yüzlü bir duvar çeşmesidir (Çizim 5). Yıkılan bir evin duvar kalıntılarına bitişik konumdaki çeşmenin büyük bir kısmı toprağa gömülü olup, yan cepheleri ve saçak kısmı da kısmen günümüze ulaşmıştır. Çeşme dikey dikdörtgen bir kütleye sahiptir. Koyu renkli Nevşehir taşından inşa edilen çeşmenin nişsiz düz cephesi kalın bir silme ile belirlenmiştir. Bu bölümün üzerinde çeşmenin üst bölümünü oluşturan bir kısmın varlığı anlaşılmaktadır. Yüzeysel sivri bir kemerle belirlenen çeşmenin tek lülesinin bulunduğu yatay dikdörtgen formlu ayna taşında iki sıra halinde rozetler işlenmiştir. Ortadaki daha büyük olanlarda çarkifelek motifleri bezemesel bir detay olarak kısmen görülebilmektedir (Foto.12). Diğer rozetler daha fazla deforme olmuştur. Su teknesi toprak altında kalan çeşmenin işlevsel özelliği de yoktur.

Çizim 5: Cici Baba Çeşmesi

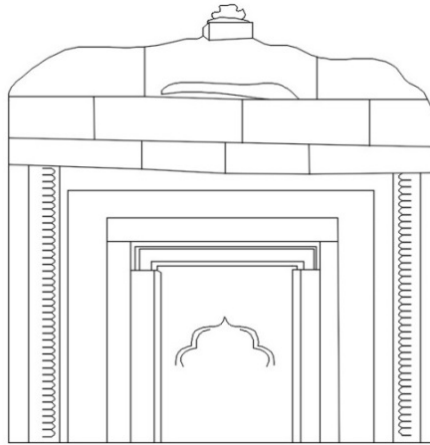
1.6. Kütüklü Çeşmesi (Orta Doğu) Çeşmesi

Kapucubaşı Mahallesi Orduoğlu Sokakta yer almaktadır (Foto.13). Kitabesi olmayan çeşmenin özellikleri XIX. yüzyıla uygun düşmektedir.

Fotoğraf 13- 14: Kütüklü (Orta Doğu) Çeşmesi

Arkasındaki eve bitişik tek yüzlü bir duvar çeşmesidir. Yarıyı toprağa gömülü ve üst kısmı yıkılmış olan çeşme dikdörtgen bir blok halinde inşa edilmiştir. Çeşmenin nişsiz **düz cephesi iç içe silmelerle** belirlenmiştir (Çizim 6). En içteki kalın bir silme şeklinde dışa vurgulanmış olup, içerisine dekoratif kemerli ayna taşı yerleştirilmiştir. Ortasında deforme olan bir madalyon bulunmaktadır. Çeşme iki yanda basit dilimlerle oluşturulan bir bordür ile kuşatılmıştır. Çeşmenin üzerinde görülen günümüzdeki alınlık özgünlüğünü kaybetmiştir. Tek lülesi ve su teknesi toprak altında kalmıştır (Foto.14). Koyu renkli Nevşehir taşından inşa edilen çeşme kullanılmamaktadır.

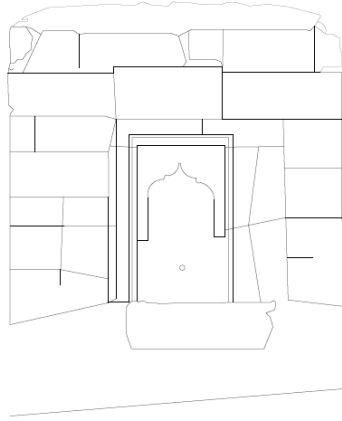
Çizim 6: Kütüklü (Orta Doğu) Çeşmesi

1.7. Andız Çeşmesi

Yokuşlu Sokak ile Elmalı Sokağın birleştiği yerde bulunmaktadır (Foto.15). Çeşmenin kitabesi yoktur.

Fotoğraf 15- 16: Andız Çeşmesi

Çizim 7: Andız Çeşmesi

Mimarisi ve benzer örnekler dikkate alındığında XIX. yüzyıla uygun düşmektedir. Tek yüzlü duvar çeşmesi olan yapı dikdörtgen bir kütle halinde-
dir (Çizim 7). Koyu renkli ve pembemsi Nevşehir taşından inşa edilen çeşme-
nin nişsiz düz cephesi dikdörtgen bir çökertme ile belirlenmiştir. Çökertmenin

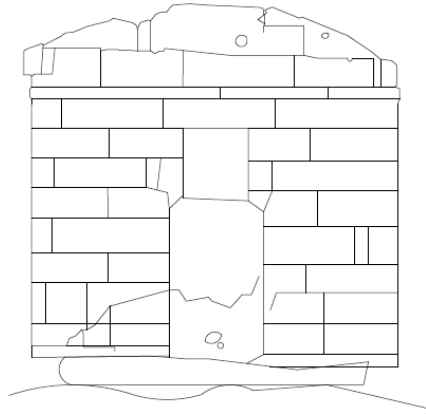
içerisinde dekoratif kemer ile belirlenen ayna taşında tek lüleye yer verilmiştir (Foto.16). Çeşmenin önünde siyah granit taştan su teknesi bulunmaktadır. Çeşmenin üst kısmı ve cephesinde beton ile yapılan müdahaleler günümüze özgün özelliklerinden çok şey kaybederek ulaştığını göstermektedir. İşlevselliği yoktur.

1.8. Yukarı Çeşme

Yokuşlu Sokakta bulunmaktadır (Foto.17). Çeşmenin kitabesi yoktur. Mimarisi ve benzer örnekler dikkate alındığında XIX. yüzyıla uygun düşmektedir.

Fotoğraf 17- 18: Yukarı Çeşme

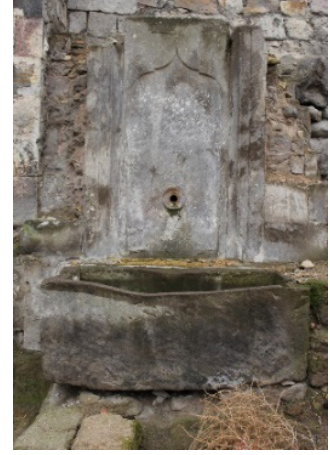

Çizim 8: Yukarı Çeşme

Tek yüzlü duvar çeşmesi olan yapı dikdörtgen bir kütle şeklindedir (Çizim 8). Çeşme nişsiz düz cepheli olup, pembemsi Nevşehir taşından inşa edilmiştir. Cephede dikey dikdörtgen bezemesiz ayna taşında tek lüleye yer verilmiştir. **Lülenin** bulunduğu taşın alt kısmı deforme olan çeşmede taşların arasına beton ile müdahale edilmiştir. Çeşme cephesinin üst kısmında havalandırma açıklığı dikkat çekmektedir (Foto.18). Çeşmenin saçak kısmı cepheden taşıntısı ile vurgulanmış üzerinde günümüze ulaştığı şekliyle özgünlüğünü kaybetmiş bir alınlık kısmının varlığı izlenebilmektedir. Önünde siyah granit taştan bir su teknesi bulunan çeşmenin işlevi yoktur.

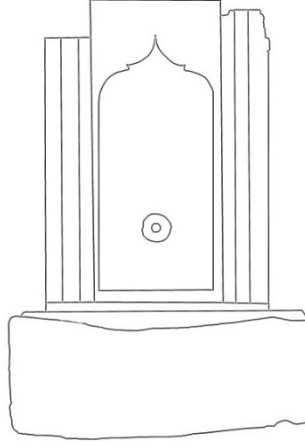
1.9.Cami Kebir Caddesi Çeşmesi

Cami Kebir Caddesindeki Damat İbrahim Paşa Camiinin kuzey tarafında yer alan Damat İbrahim Paşa Külliyesi Hanının avlusunda bulunmaktadır (Foto.19). Kitabesi olmayan çeşmenin Damat İbrahim Paşa Külliyesine ait hanın avlusuna XIX. yüzyılda eklendiği düşünülebilir.

Fotoğraf 19- 20: Cami Kebir Caddesi Çeşmesi

Tek yüzlü bir duvar çeşmesi olduğu anlaşılan yapıdan günümüze ayna taşı ulaşmıştır. Dikey dikdörtgen formlu ayna taşı dekoratif kemerle belirlenmiş ve üzerinde tek lüleye yer verilmiştir (Çizim 9). Çeşmenin önünde siyah granit taştan su teknesi bulunmaktadır. Koyu renkli Nevşehir taşından inşa edilen çeşme özgünlüğünü kaybetmiştir (Foto.20).

Çizim 9: Cami Kebir Caddesi Çeşmesi

1.10. Mehmet Ağa Çeşmesi

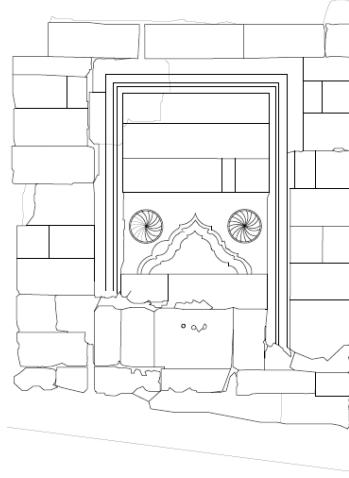
Sipahi Sokakta bulunmaktadır (Foto.21). Kitabesi olmayan çeşmenin mimari ve süsleme özellikleri XIX. yüzyıla uygun düşmektedir.

Fotoğraf 21- 22: Mehmet Ağa Çeşmesi

Orijinalde tek yüzlü bir duvar çeşmesi iken sonradan bitişik olduğu yapının yıkılmasıyla bağımsız hale gelmiştir. Düşey dikdörtgen bir blok halinde inşa edilen çeşme nişsiz düz cepheli olup, biri düz diğeri profilli iki silme ile kuşatılmıştır (Çizim 10). Çeşme dikdörtgen formulu ayna taşı iç içe kademeli dekoratif kemerlerle belirlenmiş olup, içerisinde tek lüleye yer verilmiştir. Kemerin ortasında 1949 tarihi okunmaktadır. Dekoratif kemerin iki yanında çarçıkfelek motifleri ile bezeli birer rozet bulunmaktadır (Foto.22). Ayna taşındaki

kayıplar ve sonradan yapılan müdahaleler günümüzde izlenmektedir. Önündeki su teknesi kaybolan çeşme açık ve koyu Nevşehir taşından (sarı taş) yapılmıştır. Kısmen harap olan çeşme işlevini de kaybetmiştir.

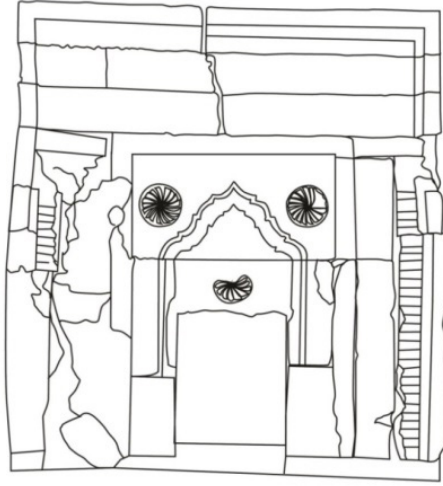
Çizim 10: Mehmet Ağa Çeşmesi

1.11. Tahta Camii Çeşmesi

Tahta Camii Sokağında yer alır (Foto.23). Kitabesi olmayan çeşmenin mimari ve süsleme özellikleri XIX. yüzyıla uygun düşmektedir. Meyilli bir arazi üzerinde yer alan çeşme tek yüzlü bir duvar çeşmesidir. (Çizim 11). Düşey dikdörtgen bir blok halinde inşa edilmiştir. Çeşmenin nişsiz düz cephesi dışta iki silme ve içte bezemeli bir bordür ile kuşatılmıştır. Yarım silindirik çubuklarla oluşturulan bezemesel bordür cepheyi hareketlendirmektedir. Çeşmenin ayna taşı iç içe kademeli dekoratif kemerlerle belirlenmiştir. Dekoratif kemerin alınlığına ve iki yanına çarkıfelek motifleri ile bezeli birer rozet işlenmiştir (Foto.24). Tek lüleli çeşmenin önünde dikdörtgen formlu bir su teknesi bulunmaktadır. Çeşmeye bir lüleden su verilmiştir. Çeşmenin üst kısmına üç kabara işlenmiş olup, bunlardan biri günümüze ulaşmamıştır. Kabaraların üzerindeki bezeme deforme olduğundan seçilememektedir. Üzeri profilli bir saçak ile sonlanan çeşmenin arka cephesinde bulunan su deposu da yıkılmıştır. Açık ve koyu Nevşehir taşından (sarı taş) inşa edilen çeşme kısmen harap vaziyette olup, işlevini kaybetmiştir.

Fotoğraf 23- 24: Tahta Camii Çeşmesi

Çizim 11: Tahta Camii Çeşmesi

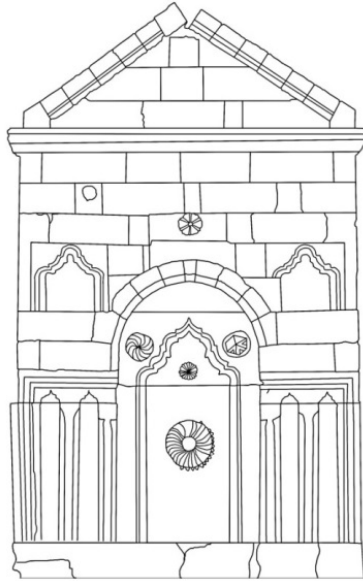
1.12. Şekerci Çeşmesi

Aşağı Bekdik Mahallesi Göğüş Sokakta yer almaktadır (Foto.25). Kitabesi olmayan çeşmenin mimari ve süsleme özellikleri XIX. yüzyıla uygun düşmektedir. Çeşme düşey dikdörtgen şeklinde tek yüzlü bir çeşmedir (Çizim 12). Yuvarlak kemerli bir nişe sahip olan çeşme düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir. Arkasındaki su haznesi harap durumdadır.

Fotoğraf 25- 26: Şekerci Çeşmesi

Derinliği fazla olmayan yuvarlak bir kemerli bir nişe sahip olan çeşme anıtsal bir görünüme sahiptir. Nişi belirleyen yuvarlak kemerin iki yanında ikişer payeye yer verilmiş, üzeri profilli taşlar ile çerçeve içerisine alınmıştır. Kemer üzengi hattı ise düzgün kesme taşlarla belirlenmiştir.

Çizim 12: Şekerci Çeşmesi

Çeşme nişinde iç içe kademeli dekoratif kemerli ayna taşında oldukça büyük ortası çökertmeli güneş kursu tarzında bir kabara yer verilmiştir. Dekoratif kemerin alınlığında daha küçük bir kabara, iki yanında ise birer rozet bulunur. Rozetlerden birine çarkıfelek, diğerine ise sekiz kollu yıldız motifi işlenmiştir. Çeşme nişini belirleyen iki renkli taş işçiliği yansıtan yuvarlak kemer niş derinliğine doğru iki silme ile vurgulanmıştır. Bu silmelerden dıştaki düz, içteki iç bükey profillidir. Yuvarlak kemerin iki yanında bezemesel bir hareketlilik getiren dekoratif kemerler, içleri boş olan kitabelik izlenimi vermektedir (Foto.26). Kemerin üzerinde bir kabara daha yer verilmiştir. Çeşmenin üzeri profilli silmelerle hareketlendirilen saçak kısmı ve üçgen bir alınlık ile tamamlanmıştır. Alınlığın ortasına yine bir kabara işlenmiştir. Tek lüleli çeşmenin önünde su teknesi bulunmaktadır. Koyu ve açık Nevşehir taşından (sarı taş) inşa edilen çeşme 2021 yılında restore edilmiştir.

1.13. Kurtlu (Kutlu) Çeşmesi

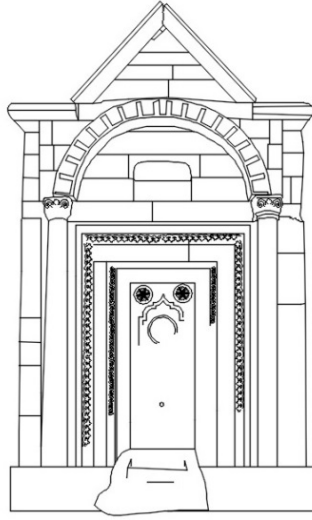
Cumhuriyet Mahallesi Çamlık Sokakta yer alır (Foto.27). Kitabesi olmayan çeşmenin mimari ve süsleme özellikleri XIX. yüzyıla uygun düşmektedir.

Fotoğraf 27- 28: Kurtlu Çeşmesi

Çeşme düşey dikdörtgen şeklinde tek yüzlü bir duvar çeşmedir (Çizim 13). Çeşme nişini belirleyen yuvarlak kemer iki yanda birer sütun üzerine oturulmuştur. Nişin içerisinde kalın dış bükey silme ve bezemeli bordürlerle oluştu-

ruhan bir çerçevenme görülmektedir. Dıştan birinci bordürde saplı üç yapraklı yonca oluşturulan bir bezeme, içteki ikinci bordürde ise birbiri ile bağlantılı “S” kıvrımlarından oluşan bezeme çeşmenin dikkat çeken ayrıntılarından. İçerisinde dekoratif bir kemerle belirlenen dikey dikdörtgen ayna taşında tek lüle bulunmaktadır. Büyük kısmı deforme olan ayna taşında kemerin içerisinde bir madalyon, kemerin iki yanında ise içleri altı kollu yıldızlarla bezemeli birer rozet yer almaktadır (Foto.28). Yapının önünde kare formulu bir su teknesi bulunmaktadır. Çeşme nişi alınlığında yer alan kitabe günümüzde mevcut değildir. Çeşmenin saçak kısmı üstte üçgen alınlık ile taçlandırılmıştır. Koyu ve açık Nevşehir taşından (sarı taş) inşa edilen çeşme günümüzde işlevini kaybetmiştir.

Çizim 13: Kurtlu (Kutlu) Çeşmesi

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma Nevşehir’de bulunan Osmanlı döneminde inşa edilen on üç çeşmeyi kapsamaktadır. Çalışmaya Nevşehirli Damat İbrahim Paşanın Nevşehir merkezde yaptırdığı çeşmeler (Kurşunlu Külliyesi I Nolu Çeşmesi, Kurşunlu Külliyesi II Nolu Çeşmesi, Orduoğlu Çeşmesi, Bekdik Çeşmesi, Tavukçu Çeşmesi) daha önce yayına geçmiş olması nedeniyle dahil edilmemiştir. (Sevim, 2018, s. 497-528). İncelenen çeşmelerin tipolojik değerlendirilmesinde

buldukları yer, cephe düzenlemeleri, malzeme ve süsleme özellikleri dikkate alınmıştır (Çeşmeler hakkında tipolojik sınıflandırma için bkz. Ödekan, 1992, s. 281–297; Arseven, 1983, s. 388; Önge, 1997, s. 11; Aytöre, 1962, s. 45–69).

Bu doğrultuda buldukları yere göre çeşmeler bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki tip göstermektedir.

Bağımlı çeşmeler bir yapıya ya da duvara bitişik olarak yapılmıştır. İncelenen Nevşehir çeşmelerinden Hacı Osman Ağa, Alay Bey, Harman, Zöhtü, Cici Baba, Kütüklü, Andız, Yukarı Çeşme, Camii Kebir Caddesi, Mehmet Ağa, Kurtlu Çeşmeleri bir yapıya ya da duvara bitişik bağımlı çeşmeler olarak inşa edilmiştir. Anadolu’da hemen her dönemde bu tip çeşmeler görülmektedir.

Bağımsız çeşmeler herhangi bir yapı ya da duvarla bağlantısı bulunmayan çeşmelerdir. İncelenen örneklerden Şekerci Çeşmesi ve Tahta Camii Çeşmesi bağımsız çeşmeler grubundadır. Anadolu’da bu tipte çok sayıda örnek ile temsil edilmektedir.

Cephe düzenlemesi açısından incelenen tüm çeşmeler tek cepheli ve dik-dörtgen bir kütleye sahiptir. Çeşmelerde cephe kompozisyonunun önemli bir belirleyicisi olan kemerler incelenen çeşme cephelerinde sivri kemer, yuvarlak kemer ve nişsiz düz cepheli olmak üzere üç tipte ele alınmıştır.

Alay Bey, Harman ve Zöhtü Çeşmelerinde sivri kemer uygulanmıştır. Sivri kemer formu Selçuklu döneminden Batılılaşma dönemine kadar çok yaygın olarak kullanılmış, özellikle Anadolu’da XVIII. ve XIX. yüzyıl çeşmelerinde uygulanmaya devam etmiştir. İstanbul/ Üsküdar Safiye Sultan Çeşmesi (1728) (Çeçener, 2007, s. 59), Edirne Nimet Hanım Çeşmesi (1870) (Karademir, 2019, s.107), Kırklareli Kara Umur Bey Çeşmesi (1844) (Yıldız & Yüksek, 2008, s. 200), Kırşehir Şeyh Kızı Hatice Çeşmesi (1870) (Tay, 2011, s. 207), Karaman Hacı Efendi Çeşmesi (1804) (Denktaş, 2000, s. 88), Balıkesir Zeliha Hanım Çeşmesi (1867) (Işıkkakdoğan, 2013, s. 48,49), Uşak Celep Çeşmesi (1872) (Acar a, 2018, s. 613), Erzurum Hüseyin Ağa Çeşmesi (1823) (Köşklü, 2019, s. 550; Özkan, 2018, s. 363), Kemah Mektepönü Mah. Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Köşklü & Kındığılı, 2021, s. 548) sivri kemerli cephe düzen-

lemesine sahip örneklerden bazılarıdır. Bunların dışında Bolu (Can, 2015, s. 139), Safranbolu (Bölükbaşı Ertürk, 2014, s. 233-251), Kastamonu (Gür, 2019, s. 403-404), Bursa (Çetinkaya, 2012, s. 88), Afyonkarahisar (Karasu, 2006, s. 27,57,91), İzmir/ Çeşme (Köşklü & Geyik, 2007, s. 134), Uşak (Acar a, 2018, s. 60) Uşak/ Karahallı (Acar, 2019, s. 419-436), Manisa (Acun, 1999, s. 574-633), Isparta (Akbaş, 2012, s. 238), Muğla (Kakız, 2019, s. 237), Konya (Karpuz, 2006, s. 317-331; Sarıkaya, 2012, s. 151-157), Karaman, Burdur (Ekmekçi, 2015, s. 1063-1091), Ankara/ Kahramankazan (Canyurt, 2019, s. 92), Kayseri (Yörükoğlu, 1987, s. 103-106), Divriği (Denktaş, 2010, s. 99,112,120), Bayburt (Karademir, 2016, s.327-347), Trabzon/Akçabaat, Arsin, Maçka, Sürmene, Of, Vakfikebir, Beşikdüzü (Sümerkan & Okman, 1999, s. 79-99) çeşmelerinde de örneklerine rastlanmıştır.

İncelenen çeşmelerden Hacı Osman Ağa, Şekerci ve Kurtlu Çeşmeleri yuvarlak kemerlidir. Çeşme mimarisinde yaygın bir kemer şekli olan yuvarlak kemer başkent İstanbul ve Anadolu'da çok sayıda örnek ile temsil edilmiştir. Yuvarlak kemer batılılaşma etkisi ile çeşme mimarisinde XVIII. yüzyıl ve sonrasında daha yoğun olarak uygulanmıştır. İstanbul/Beşiktaş Ramiz Ağa Çeşmesi (1861), İzmir Sofuoğlu Çeşmesi (1857) (Geyik, 2007, s. 139), Bursa Kayabaşı Caddesi Çeşmesi (1833) (Çetinkaya, 2012, s. 51), Safranbolu Salih Paşa Çeşmesi (1819) (Bölükbaşı Ertürk, 2014, s. 237), Kırşehir Tekke Çeşmesi (XIX. Yüzyıl) (Tay, 2011, s. 209), Erzurum Mehmet Emin Ağa Çeşmesi (1805) (Köşklü, 2019, s. 552) uygulamanın örneklerindedir. Edirne/ Uzunköprü (Çerkez, 2018, s. 421), Uşak (Acar a, 2018, s. 607-640; Acar b, 2018, s. 163-179), Uşak/ Karahallı (Acar, 2019, s. 419-436), Uşak/ Ulubey (Acar, 2017, s. 161), Isparta (Akbaş, 2012, s. 240), Burdur (Ekmekçi, 201, s. 1063-1091), Karaman (Denktaş, 2000, s. 30,126), Bayburt (Karademir, 2016, s. 327-347), Trabzon/Çaykara, Of, Sürmene (Sümerkan, 1999, s. 79-99), Elazığ/ Harput, Palu (Aktaş, 2009, s. 82,103,210), Erzincan/ Kemaliye (Naldan, 2019, s. 497-537), Sivas/ Divriği (Denktaş, 2010, s. 14-19), Malatya/ Hekimhan (Fındık, 2006, s. 110,114) gibi daha birçok merkezde yuvarlak kemerli çeşmeler tespit edilmiştir.

Cici Baba, Kütüklü, Andız, Yukarı Çeşme, Mehmet Ağa, Tahta Camii

Çeşmeleri ise nişsiz düz cepheli olarak tasarlanmıştır. XIX. –XX. yüzyıl daha çok nişsiz ve düz bir cepheden oluşan kütleleriyle beliren çeşmelerin inşa edildiği bir dönem olmuştur. İstanbul/ Beşiktaş III. Selim Han Çeşmesi (1790) (Talasoğlu, 1994, s. 115), Bursa Fatma Hanım Çeşmesi (1838) (Çetinkaya, 2012, s. 53), Kütahya Sultanbağı Çatal Çeşme (1803-1804) (Verim, 2019, s. 161), Isparta Önder Sokak Çeşmesi (XX. yüzyıl) (Akbaş, 2012, s. 94,241),Uşak/ Karakuyu Köyü Çeşmesi (XIX. yüzyıl sonu - XX. yüzyıl başları) (Acar, 2018, s. 169), İzmir Süratli (1824) (Geyik, 2007, s. 45), Konya Said Paşa Çeşmesi (1883) (Karpuz, 2006, s. 323), Kayseri/ Talas Meydan Çeşmesi (1887), Trabzon Abdullah Paşa Çeşmesi (1844) (Yüngül, 1985, s. 261-266) uygulamanın örneklerindedir.

Çeşme mimarisinde cephe kompozisyonlarının belirleyicilerinden olan kemerler iki yanda sütun ya da payeler üzerine oturtulmuştur. Aynı zamanda çeşme nişinin sınırlayıcısı bu dayanaklar çalışma kapsamında altı çeşme de görülmektedir. Hacı Osman Ağa, Alay Bey, Harman, Zöhtü, Şekerci ve Kurtlu Çeşmelerinde kemerli cepheler iki yanda sütun/ payeye oturmaktadır. Hacı Osman Ağa Çeşmesinde yuvarlak kemer dikdörtgen biçimli iki duvar payesi üzerindedir. Alay Bey, Harman ve Şekerci Çeşmelerinde kemer iki yanlarda iki paye ile belirlenmiştir. Harman ve Şekerci Çeşmelerinde payelerin pahlandığı görülmektedir. Payelerin hiç birinde başlık ve kaide yoktur. Nevşehir çeşmelerinden günümüze ulaşmayan Camii Atik, Eski Hapishane ve 20 Temmuz İlköğretim Okulu arkasındaki çeşmelerde kemerler pahlanmış payelere oturan kurulumları ile benzer cephe özelliklerini yansıtmaktadır. Zöhtü Çeşmesinde cephe kompozisyonu iki yanda iki sütun, Kurtlu Çeşmesinde ise bir sütun ile sınırlandırılmıştır. Her iki çeşmede de sütunlar başlıklı ve kaidelidir.

Çeşme cephelerinde izlenen ayna taşları incelenen Harman, Kütüklü, Andız, Camii Kebir Caddesi, Mehmet Ağa, Tahta Camii, Şekerci ve Kurtlu Çeşmelerinde dekoratif bir kemerle belirlenmiştir. Bunlardan Mehmet Ağa, Tahta ve Şekerci Çeşmeleri kemer formları iç içe kademeli görünümleri ile benzerdir. Batılılaşma döneminde XVIII. yüzyılın ortalarına doğru kendini gösteren batılı motiflerle birlikte kemer biçimleri de değişmiştir. Barok ve rokoko üslup etkili

“S” ve “C” kıvrımlı kemer çeşitlemeleri özellikle başkent İstanbul’da (Sevinç-tav Kanlıçay, 2010, s. 91,92,104,105,106,108,115,119) karşımıza çıkmaktadır. Aynı yoğunluk ve estetikte olmasa da İzmir/ Çeşme (Köşklü & Geyik, 2007, s. 123-144), Bursa (Yavaş, 2001, s. 25, 40), Kastamonu (Gür, 2019, s. 405) gibi Anadolu çeşmelerinde de izlenen dekoratif kemerler dönemin sevilen kemer biçimlerindedir. Hacı Osman Ağa, Alay Bey, Zöhtü, Yukarı Çeşmelerinde ayna taşı bezemesizdir. Cici Baba Çeşmesinde ise yüzeysel bir sivri kemerle sınırlandırılmıştır. Buna göre sekiz çeşme ayna taşı dekoratif kemer formu ile hareketlendirilmiş ve ayrıca Tahta, Şekerci ve Kurtlu Çeşmelerinde rozet ve kabarlara yer verilmiştir.

Çeşme mimarisinde suyun aktıldığı lüleler çalışma kapsamındaki çeşmelerin tamamında tek lülelidir. Yalnızca Hacı Osman Ağa Çeşmesinde bir oyuk şeklindedir. Kütüklü Çeşmesi lülesi günümüzde toprak altında kalmıştır.

Çeşmelerin ön cephelerinde genellikle yer alan tas nişleri incelenen Nevşehir çeşmelerde görülmez. Hacı Osman Ağa Çeşmesinde bulunan dekoratif kemerli bir tas nişi tek örnek olarak dikkat çekmektedir.

Çeşmelerden gelen suyun aktığı su tekneleri Nevşehir’de haft (Dinleyen, 2008, s. 40) olarak da isimlendirilmektedir. İncelenen çeşmelerde dikdörtgen kesitli ve siyah renkli granit taştan yapılmıştır. Cici Baba, Kütüklü ve Mehmet Ağa Çeşmelerinde su tekneleri toprak altında kalmıştır.

Çeşmelerden faydalananların dinlenmesi ve üzerlerine su sıçramaması için yapılan dinlenme sekileri incelediğimiz çeşmelerden sadece Hacı Osman Ağa Çeşmesinde görülmektedir.

Nevşehir çeşmelerinden Hacı Osman Ağa ve Harman Çeşmelerinin saçak kısmı günümüze ulaşmıştır. Hacı Osman Ağa Çeşmesinde yarım daire, Harman Çeşmesinde düz silme şeklindedir. İncelenen çeşmelerden sadece Şekerci ve Kutlu (Kurtlu) Çeşmelerinde üst kısım üçgen alınlıklarla belirlenmiştir. XIX. yüzyılda ampir ve neoklasik üslup etkileri ile biçimlenen çeşme cephelerinde üçgen alınlıklar görülmektedir. İstanbul / Eyüp Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi (1856), Üsküdar Yusuf Ziya Çeşmesi (1862) üçgen alınlıklı, Zındıkzade

Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi (1845) üçgen formlu taç kısmı uygulamanın örneklerindedir (Koçyiğit, 2018, s. 87,96,99; Sarıdikmen, 2017, s. 208,210). İstanbul dışında Bursa Fatma Hanım (1838), Hamidiye (1901) Çeşmelerinde (Çetinkaya, 2012, s. 52,62), Kastamonu/ İhsangazi Haraçoğlu Camii Çeşmesi (1874), Kastamonu/ Daday Karacaören Köyü Camii (1895) (Gür, 2019, s. 253-264), Kayseri/ Talas Meydan Çeşmesi (1887), Harman Camii Çeşmesi (XX. yüzyıl başları) (Türkmen, 1997, s. 153-192), İzmir/ Çeşme Tosun Paşa Çeşmesi (1872) (Karaçöl & Tunçoku, 2012, s. 71-99), Mersin Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi (1861) (Everest & Merzeci, 2011, s. 41), Bayburt Yedigöze Köyü Çeşmesi (1878) (İbrahimgil & Ustabulut, 2020, s. 43,44) Anadolu'daki örneklerden bazılarıdır. İncelenen diğer çeşmelerin saçak ve üst kısımları yıkık vaziyettedir.

Malzeme açısından Nevşehir çeşmelerinde Nevşehir taşı (sarı taş) ya da kepez olarak bilinen bir taş cinsi kullanılmıştır (Berkmen, 2015, s. 604). Taşın bölge ocaklarından çıkarılması, çıkarıldığında işlenmesinin kolay olması ve sonrasında sertleşerek dayanıklı bir malzemeye dönüşmesi mimaride yaygın şekilde kullanımını sağlamıştır. İncelenen çeşmelerde Nevşehir taşının farklı renk tonları görülebilmektedir. Hacı Osman Ağa, Alay Bey, Harman, Zöhtü, Mehmet Ağa, Tahta, Şekerci ve Kurtlu Çeşmelerinde adını aldığı sarı, Cici Baba, Kütüklü, Andız ve Camii Kebir Caddesi Çeşmelerinde koyu renkli, Andız, Yukarı Çeşme ve Kurtlu Çeşmelerinde pembemsi tonları uygulanmıştır. Taşın açık ve koyu renklerinin birlikte kullanılması beraberinde iki renkli bir taş işçiliğini de getirmiştir.

Süsleme açısından Nevşehir çeşmeleri genel olarak sade yapılardır. Alay Bey, Andız, Camii Kebir ve Yukarı Çeşmeleri süslemesizdir. Diğer çeşmelerdeki bordür, rozet, kabara ve madalyonlarda geometrik süslemeye yer verilmiştir. Kurtlu Çeşmesinde üç yapraklı yonca motifi ile oluşturulan bitkisel süsleme sadece bu yapıda karşımıza çıkmaktadır. Osman Ağa Çeşmesinde kartuşlarla oluşturulan geometrik süsleme çeşmenin tek bezemesel ayrıntısıdır. Zöhtü Çeşmesinde de sadece kemer üzengi hattında sekiz kollu yıldızlara yer verilmiştir. Mehmet Ağa ve Tahta Camii Çeşmelerinde ayna taşını belirleyen dekoratif kemerler ile çarkıfelek bezeli rozetler benzer özelliktedir. Tahta Camii Çeşme-

sinde yanı sıra yarım silindir çubuklarla oluşturulan bordürde cephenin bir diğer bezeme alanını oluşturmaktadır. Cici Baba Çeşmesinde ayna taşına işlenen çarkıfelek motifli rozetler günümüzde taşların deforme olması ile az belirgindir. Kütüklü Çeşmesinde ayna taşını belirleyen dekoratif kemer ve içerisindeki tahrip olmuş madalyon ile iki yanda basit dilimlerle oluşturulan bordür cephenin bezemesel ayrıntılarıdır.

İncelenen Nevşehir çeşmeleri içerisinde Şekerci Çeşmesi anıtsal görünümü ve bezemesi ile özel bir yere sahiptir. Ayna taşını belirleyen dekoratif kemerin çeşme cephesinde benzer şekilde iki yanda uygulanması bezemesel bir hareketliliği de beraberinde getirmiştir. Ayrıca ayna taşının ortasındaki büyük güneş kursu kabartma, üzerindeki küçük kabara, iki yanda çarkıfelek ve sekiz kollu yıldız işlemeli rozetler, kemer üzerinde yer alan kabara ve alınlığın ortasında görülen bir diğer kabara çeşmenin etkili bezemesinde dikkat değerlidir. Anıtsal görünümü ile Şekerci Çeşmesini anımsatan Kurtlu Çeşmesi dekoratif kemerli ayna taşı ve içerisinde deforme olan madalyon ve kemerin iki yanında altı kollu yıldızlara işlenmiş rozetleri ile bezemenin genel özelliklerini devam ettirmektedir. Bununla birlikte çeşme cephesini belirleyen bordürlerden birinde saplı üç yapraklı yonca motifleri ile oluşturulan bitkisel, diğerinde S kıvrımlarla oluşturulan bezeme sadece bu yapıda izlenmiştir.

Tarihlendirme

İncelenen Nevşehir çeşmelerinden sadece ikisinde kitabe mevcuttur. Bu çeşmelerden Hacı Osman Ağa 1135 H./ 1723 M. Alay Bey ise 1277 H./ 1822 M. tarihlidir. On bir çeşmenin kitabesi yoktur. Özgünlüğünü kısmen koruyan çeşmelerin tarihlendirilmesi mimari ve süsleme özelliklerinin biçimlenişi dikkate alınarak yapılmıştır. Bu doğrultuda 1723 tarihli Hacı Osman Ağa Çeşmesi dışındaki tüm çeşmeler XIX. yüzyıl Osmanlı ampir ve eklektik üslup esintili benzer kurulumlardır.

Etik Beyan

“Nevşehir’de Osmanlı Dönemi Çeşmeleri” başlıklı çalışmamızın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler

üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics - COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

KAYNAKÇA

Acar, T. (2019). Uşak/Karahallı Çeşmeleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 419-436.

Acar, T. a. (2018). Uşak Çeşmeleri. *Teke Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1), 607-640.

Acar, T. b. (2018). Uşak Merkez Köylerinde Yer Alan Çeşmelerin Tipolojisi Üzerine Bir Değerlendirme. *STD*, XXVII(1), 163-179.

Acar, T. (2017). Uşak/Ulubey'deki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri. *Vakıflar Dergisi*, 133-168.

Acun, H. (1999). *Manisa'da Türk Devri Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Akbaş, M. (2012). *Isparta İli Ve İlçeleri Türk Dönemi Çeşmeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Arseven, C.E. (1983). Çeşme. *Sanat Ansiklopedisi*, C.I, 388.

Arslan, H., & Şikoğlu, E. (2017). Nevşehir Kentinin Potansiyel Turizm Mekanları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 43(5), 471-488.

Aytöre, A. (1962). Türklerde Su Mimarisi. *I. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Tebliğler*, 45-69.

Aktaş, A. F. (2009). *Elazığ Çeşmeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Başol, S., & Çam, M. (2011). 19. Yüzyılda Nevşehir'deki Çeşme ve Su Yollarının Bakım, Tamir ve Onarımları. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 95- 110.

Berkmen, H. (2015). Avanos Kültür Varlıkları Çalışması, Kapadokya Bölgesinde Suyun İzi. *Megaron*, 10(4), 595-609.

Bilge, A. (1966). *Nevşehir ve Lale Devri Tarihi*. Konya: Nazımbey Basımevi.

Bölükbaşı Ertürk, E. (2014). Safranbolu Çeşmeleri Üzerine Tipolojik Bir Yaklaşım. *Turkish Studies Social Sciences*, 9(10), 233-251.

Can, H. (2015). *Bolu ve Yöresinde Bulunan Tarihi Çeşmeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Canyurt, F. (2019). Kahramankazan Çeşmeleri. *Turkish Studies Social Sciences*, 14(1), 55-92.

Çeçener, H. B. (2007). *Üsküdar Merkez Mahalleleri Osmanlı Dönemi Su Uygarlığı Eserleri*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınevi.

Çerkez, M. (2018). Uzunköprü Çeşmeleri. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(26), 405-442.

Çetinkaya, E. (2018). *Bursa Çeşmeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Çifci, F. (2000). *Kastamonu Camileri-Türbeleri- ve Diğer Tarihi Eserler*. Ankara: Kastamonu Belediye Başkanlığı Yayınevi.

Denktaş, M. (2010). *Divriği'de Osmanlı Camii ve Çeşmeleri*. Sivas: Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınevi.

Denktaş, M. (2000). *Karaman Çeşmeleri*. Kayseri: Kıvılcım Yayınları.

Dinleyen, M. (2008). *Sularımız ve Nevşehir Çeşmeleri*. Nevşehir: Nevşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Doğruyol, A. (1987). *İstanbul Çeşmeleri'ndeki Süslemeler*. Yayımlanma-

mış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Ekiz, M. (2006). *Nevşehir’de Türk Dönemi Mimari Eserleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Ekmekçi, M. (2015). Burdur Şehir Merkezindeki Depolu Çeşmeler. *1. Teke Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı(04-06 Mart2015)*, C.2, 1063-1091.

Erpek, C., Kavalçalan, E. & Uyar, T. (2021). Yeni Veriler Işığında Nevşehir Kent Tarihi ve Nevşehir Kalesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 38(1), 164-181.

Everest, A., & Merzeci, A. M. (2011). *Mersin Çeşmeleri Ve Anıt Ağaçları*. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınevi.

Eyice, S. (1983). Çeşme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, 277- 287.

Geyik, G. (2007). *İzmir Su Yapıları (Çeşme, Sebil, Şadırvan)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Gökhan, İ., & Şendil, A. F. (2015). Muşkara’dan Nevşehir’e, İlyas Gökhan (Ed.), *Nevşehir’in Tarihi Yolculuğu*, 132-145.

Gül, M. F. (2014). Arşiv Belgeleri Işığında Bir Şehrin Doğuşu: Muşkara’dan Nevşehir’e (İmar Faaliyetleri), *Tarihin Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 11, 155-172.

Gür, F. (2019). *Kastamonu Çeşmeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Karabük.

Halaç, H. H., & Eranıl, E. (2018). Nevşehir Kalesi Çevresinde Bulunan Tescilli Sivil Mimari Örneklerinin Koruma Sorunlarına Dair İnceleme. *Turkish Studies*, 13(18), 757-780.

Işıkkakdoğan, A. (2013). *Balıkesir Çeşmeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncüyıl Üniversitesi, Van.

İbrahimgil, A. (2020). Midilli Adası Molova’da (Molivos / Mithymna) Osmanlı Dönemi Çeşmeleri. *Grid Mimarlık, Planlama Ve Tasarım Dergisi*,

3(2), 246-271.

İbrahimgil, M. Z., & Ustabulut, U. B. (2020). Bayburt Çeşmeleri. *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 5(2), 32-59.

Kakız, Y. (2019). *Muğla Çeşmeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Kanlıçay, Sevinçtay S. (2010). *Barok- Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri'nde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740- 1797)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Kara Pilehvarian, N., Urfalıoğlu, N., & Yazıcıoğlu, L. (2000). *Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler*. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karaçöl, A., & Tunçoku, S. S. (2012). Geçmişteki Su Kültürünün Sembolleri: İzmir- Çeşme'de Mevcut Ve Kayıp Osmanlı Dönemi Çeşmeleri. *Tüba-Ked*, S. 12, 71-99.

Karademir, M. (2007). *Edirne Çeşmeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Karademir, M. (2007). Tarihi Bayburt Çeşmelerinden Örnekler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19(1), 327-347.

Karasu, G. (2006). *Afyon Çeşmeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Karpuz, H., & Dülgerler, N. (2006). Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi, *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri, Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan*, 317-332.

Koçyiğit, F. (2018). Bir Güç Temsili Olarak Tanzimat Dönemi Çeşmeleri. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 81-106.

Köşklü, Z., & Geyik, G. (2007). İzmir'in Çeşme İlçesinde Çeşme Mimarisi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, S. 12, 123-143.

Köşklü, Z., Kindıgılı, M. L., & Yurttaş, H. (2021). Kemah'ta Osmanlı

Dönemi Çeşmeleri. *Mehmet Karaosmanoğlu'na Armağan*, 545-558.

Köşklü, Z. (2019). XIX. Yüzyıl Erzurum Çeşmeleri. *Doğudan Batıya 70.Yaşında Serap Yaylalı'ya Sunulan Yazılar*, 547-567.

Mercan, M. (2012). Nevşehir'de Eğitim ve Kültür Hayatı. A. Öger (Ed.), *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, C.5, 123-140.

Naldan, F. (2019). Kemaliye'deki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.66, 497-537.

Ödekan, A. (1992). Kentiçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme. *Semavi Eyice'ye Armağan*, 281-297.

Önge, Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Özdeniz, E. (1995). İstanbul'da Kaptan-ı Derya Çeşme ve Sebilleri. İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları.

Özkan, H. (2018). Kitabeli Erzurum Çeşmeleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 45(Bahar), 345-370.

Özkul Fındık, N. (2006). Hekimhan Çeşmeleri. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S.9, 110-114.

Sarıdikmen, G. (2017). Mimari, Süsleme ve Kitabelerine Göre İstanbul Çeşmelerinin Dönemsel Özellikleri. *Z Kültür Sanat Şehir Mevsimlik Tematik Dergi*, 2(Güz), 201-211.

Sarıkaya, M.A. (2012). *Konya'nın Tarihi Çeşmeleri*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Sevim, A. (2015). *Nevşehir ve İlçelerindeki Çeşme Mimarisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Sevim, A. (2018). Damat İbrahim Paşa'nın Bânîsi Olduğu Nevşehir Çeşmeleri. *XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildiri Kitabı*, C.I, 497-528.

Sümerkan, M. R., & Okman, İ. (1999). *Kültür Varlıklarıyla Trabzon*,

İlçeler Ve Köyler. C.1, 79-99.

Şahin, İ. (2007). Nevşehir. *TDV. İslam Ansiklopedisi*, C. III, 64-67.

Talasoğlu, A. (1994). *İstanbul'un Meydan Çeşmeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Tay, L. (2011). Kırşehir Çeşmeleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(6), 202-221.

Türkmen, K. (1997). Talas'ta Türk Devri Yapıları. *Vakıflar Dergisi*, S.26, 153-192.

Verim, Y. (2019). *Kütahya Çeşmeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yavaş, D. (2000-2001). Bursa'da Kitabeli Osmanlı Çeşmeleri. *U.Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 25-40.

Yıldız, Ali. & Yüksek, İ. (2008). Kırklareli Tarihi Çeşmelerinin Geleneksel Kent Dokusu İçerisindeki Yeri ve Önemi. *IV. International Sinan Symposium*, 10th-11th April, 197-202.

Yörüköğlu, Ö. (1987). *Kayseri Çeşmeleri*. Kayseri: Özel Baskı.

Yüngül, N. (1985). Trabzondaki Haznedarzade Abdullah Paşa Çeşmesi. *Vakıflar Dergisi*, 19, 261-266.